

QADIMGI VARAXSHA DEVORIY GANCH VA LOY BEZAKLARI

Tursunova Munisa

Osiyo Xalqaro Universiteti talabasi.

Bobohusenov Akmal

Osiyo Xalqaro Universiteti o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola qadimgi Varaxshadagi qadimgi devoriy ganch va loy bezaklarini o'rganish orqali Buxoroning qadimgi davr madaniyatini tashqi dunyoni qnday tasavvur qilganligini va qaysi davlatlar ilan qanday a'loqalar olib borganligini bilib olishimiz mumkin. To'plangan ma'lumotlar yordamida esa biz Buxoroning qadimiy madaniyati haqida yanada ko'proq ma'lumotga ega bo'lamiz

Kalit so'zlar:

Devoriy suratlar, Varaxsha, gips, ko'za, niqoblar, ramkalar, loy bezaklar, qizil rang, geometrik shakllar, bo'rtma naqshlar, mineral bo'yoqlar, madaniy qatlam, guldor bezaklar, loy suvoqlar, elinistik madaniyat.

АННОТАЦИЯ

В этой статье мы можем узнать, как древняя культура Бухары представляла себе внешний мир и какие отношения с какими странами она имела. С помощью собранных данных мы получим больше информации о древней культуре Бухары.

Ключевые слова: Фрески, Варахша, штукатурка, кувшины, маски, рамы, глиняные украшения, красный цвет, геометрические фигуры, рельефные узоры, минеральные краски, культурный слой, растительный декор, глиняные штукатурки, эллинистическая культура.

ANNOTATION

In this article, we can learn how the ancient culture of Bukhara imagined the outside world and what kind of relations it had with which countries. With the help of the collected data, we will get more information about the ancient culture of Bukhara.

Keywords:

Murals, Varakhsha, plaster, jugs, masks, frames, clay decorations, red color, geometric shapes, embossed patterns, mineral paints, cultural layer, floral decorations, clay plasters, Hellenistic culture.

Kirish

Devor yuzasida nisbatan katta maydonlarda saqlanib qolgan o'yilgan ganj bezaklari faqat parchalarda, o'sha paytda hosil bo'lgan vayronalarda topilgan.

Varaxshada olib borilgan qazishmalarnindan malumki, ganj bezaklari aksariyati janubiy qismda topilgan bo'lib, u yerda barcha xonalarni to'ldirgan va ayvon hududida joylashgan¹. Ganj bezaklarini tayyorlash texnologiyasi oddiy. Bu o'n asrdan ko'proq vaqt davomida saqlanib qolgan bir xil usullar bilan bir qatlam yoki bir nechta gips qatlamini qo'llash va keyinchalik qoliplash va kesishdan iborat edi².

Asosiy qism

Varaxsha ganj dekoratsiyasining o'ziga xos xususiyati - bu yerda har bir mayda narsa va har bir detalning sinchkovlik bilan bezatilganligidir. Bu hatto inson yuzlari kabi muhim qismlar ham tasvirlangan. Ko'zlar ko'pincha qo'shimcha tafsilotlarsiz oddiy bodom shaklidagi bo'rtiqlar sifatida tasvirlangan³. Soch turmagi, soqollari, kiyim-kechaklari, bezaklari tasvirlangan.

Ganjning yuzasi butun oq rangda qoldiriladi. Bo'yash izlari va shunga qaramay, faqat ikkita yoki uchta bo'lakda alohida kichik aniq mahalliy dog'lar

¹ Шишкин В.А. Варахша.М.,1963.-С.166-186.

² Shodiyeva M. X. Milliy arxitektura yodgorliklarida sharqona bezaklarning o'rni // Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2021. – Т. 1. – №. 11. – P. 664-671.

³ Шишкин В.А. Варахша.М.,1963.-С.166-186.

(masalan, qizil rangga bo'yalgan qushning ko'zi) ko'rinadi. Bu yerda bo'yoq o'zining yorqinligi va yangiligini saqlab qolgan.

Yassi bezakli yuzalar o'simliklar va hayvonlar, odamlar va afsonaviy mavjudotlar tasvirlari uchun fon bo'lib xizmat qilgan. Dekoratsiya tayoqlar, elkama pichoqlari, kornislar, ustunlar, kamarlar bilan to'ldirildi, ularning qismlari ko'p miqdorda topilgan¹.

Boy ganj dekorasi yetuk va tajribali rassomlar mehnatining natijasidir. Saroyni bezab turgan hunarmandlar ushbu materialning xususiyatlaridan keng va mohirona foydalanganlar, u bilan ishlash oson va oddiy texnika vositalari yordamida binoning ta'sirchan bezaklarini yaratishga imkon bergan².

Saroy binosining qazish ishlarini tavsiflashda Janubiy Enfiladaning tor kichkina xonalarida topilgan ganj bezaklarining bo'laklari soni bir necha mingga etganligi ta'kidlangan. Mulohazalarga ko'ra, ushbu dekoratsiya Janubiy Enfiladaning tepasida joylashgan katta old zalni bezash kerak degan xulosaga keldi. Devorlarning tekis yuzalarini to'ldiradigan bezakning naqshlari juda xilma-xildir³.

Kvadratchalar yoki romblarning eng oddiy kombinatsiyasi ba'zi hollarda doiralarni kiritish bilan murakkablashadi, kvadratchalarning o'rtalariga yoki ularni ramkaga qo'yish, devor bo'yashidagi bezakdan tanish bo'lgan. To'rt bargli gul ba'zan zanjirlarining kesishgan joylarida paydo bo'lib, bezakning sodda dizaynini yanada jonlantiradi.

Sof geometrik bezakli konstruksiyalarga qovurg'ali relyef bilan murakkablashgan uchburchaklar qatorlari, zigzag hoshiyalar va shiferli tomni eslatuvchi, lekin burchaklarida qo'shimcha kichik kvadratchalar bo'lgan birining ustiga qo'yilgan kvadratchalardan yasalgan po'stloqli bezak kiradi.

Murakkab bezak naqshlarining tavsifiga murojaat qiladigan bo'lsak, Varaxshaning ganj dekorasining barcha boyligi va xilma-xilligi bilan bu yerda X

¹ Aliqulov A. M. Tarixiy devoriy asarlar // Экономика и социум. – 2022. – №. 6-1 (97). – С. 17-20.

² Шишкин В.А. Варакша.М.,1963.-С.166-186.

³ Aliqulov A. M. Tarixiy devoriy asarlar // Экономика и социум. – 2022. – №. 6-1 (97). – С. 17-20.

asrdan beri bizga ma'lum bo'lgan me'moriy bezakda hukmronlik qilgan keyingi murakkab inshootlarga o'xshash narsalar uchramaydi¹.

Bir qator bezak naqshlari oddiy kvadrat panjaraga asoslangan bo'lib, geometrik shakllarning keyingi rivojlanishini ifodalaydi, bu geometrik o'simlik naqshining yanada murakkab kombinatsiyalariga o'tish bosqichidir. Bunday bezaklar eng qadimiy motiflardan birining variantini o'z ichiga oladi. Oddiy va diagonal bo'ylab joylashtirilgan to'rtta gulbargli rozetli kvadratchalar motivi ajoyib. Qo'shni kvadratlarning yon tomonlari gulbarglarga aylanganda bezak yanada murakkablashadi, ular yanada rivojlangan versiyalarda qo'shimcha diagonal gulbarglar bilan tekislikning yulduz shaklidagi to'ldirishini hosil qiladi².

Yulduzli naqsh sakkiz bargli rozetlarning bezaklarini beradi, barglarning cho'zilgan uchlari bilan o'zaro bog'langan, ular orasiga olti, besh yoki to'rt bargli stakan gullar qo'yilgan. Ko'p sonli fragmentlarga ko'ra, bu shakl, ayniqsa, devor bezaklarida keng qo'llanilgan. Qandaydir katta haykaltaroshlik kompozitsiyasi ochilgan manzarali fonni ifodalaydi.

[Bu "yurak" shaklli bo'lib, u oddiy shakllarda (vertikal, gorizonta ravishda joylashtirilgan "yuraklar" zanjiri) va yanada murakkab versiyalarda

qo'llaniladi, bu yerda ular qo'shimcha gulbarglar bilan murakkablashadi.

Burchaklarda bir-biriga bog'langan kvadratchalar hosil qilgan naqshlarning ikkita varianti mavjud. Ulardan birinchisiga ko'ra, olti bargli katta gul kosalari

¹ Shodiyeva M. X. Milliy arxitektura yodgorliklarida sharqona bezaklarning o'rni // Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2021. – T. 1. – №. 11. – P. 664-671.

² Aliqulov A. M. Tarixiy devoriy asarlar // Экономика и социум. – 2022. – №. 6-1 (97). – С. 17-20.

kvadrat maydonlarida joylashgan. Kichik kvadratchalar bir-biriga yozilgan kvadratchalar bilan to'ldiriladi, markazga qarab kamayadi. Naqshning ikkinchi variantiga ko'ra, kvadratchalar ichiga to'rtta tor barglari gullari joylashtirilgan. Bu kvadratchalarda turli xil variantlari, ma'lumki, qadimgi va o'rta asrlar Sharq san'atida keng tarqalgan va arxitektura bezaklarida g'oyat katta o'rin egallagan o'zaro bog'langan lentalar motivining eng oddiy namunasini ko'rish mumkin¹.

Dekorativ panellar ramkalarida bir-biridan o'sadigan palma shaklidagi barglar, spiral barglari bo'lgan novdalar, oddiy bezak, rozet lentolari, bir va ikki qatorli "marvaridlar" yoki xochsimon kesikli "tugmachalar" mavjud. Biz bog'lovchi motifida sof vegetativ naqshga o'tishni ko'ramiz - bu to'lqinsimon egri chiziqli poya barglari bilan turli yo'nalishlarda navbatma-navbat namoyon bo'ladi. Bu keyinchalik "islmiy" deb nomlangan keng tarqalgan ornamentning variantlaridan biridir.

Kornishidan va keng bezak chegaralarini bezab turgan bezak chiziqlari katta qiziqish uyg'otadi. Ulardan birida - xilma-xil "gul lentasi" - katta va kichik palmetalar almashinib, spiral shaklida egilgan poyalar bilan bog'langan. Qadimgi Sharq va qadimgi O'rta yer dengizi san'atining turli xil turlarida juda keng tarqalgan va yaxshi ma'lum bo'lgan ushbu bezakning kelib chiqishi qadimgi davrlarga borib taqaladi. Bu shaklning Varaxsha varianti ellinistik san'at bilan bog'liq bo'lishi mumkin, lekin u ham o'ziga xos xususiyatlarga ega².

Xuddi shu naqshning kamroq "ellinistik" versiyasi tor chegarada taqdim etilgan, bu yerda murakkab palmetalar va ignabargli konusga o'xshash ba'zi figuralar o'zaro almashinadi.

¹ Шишкин В.А. Варахша. -М.,1963. -С.166-186.

² Shodiyeva M. X. Milliy arxitektura yodgorliklarida sharqona bezaklarning o'rni // Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2021. – Т. 1. – №. 11. – P. 664-671.

Hoshiyali bezaklar bir-biriga yaqin joylashgan dumaloq shakllardan iborat bo'lib, ular bir-birini takrorlamaydi, balki o'zagi, gulbarglari soni, shakli va boshqalar bilan farq qiluvchi ko'p sonli turli xil variantlari bor¹.

Xulosa

Bu naqshlar, ayniqsa, arablar istilosi davrida shakllangan Varaxsha ornamental san'ati taraqqiyotining murakkabligini yaqqol ko'rsatadi. Agar Qadimgi Sharqda paydo bo'lgan va qadimgi Yunonistonda ajoyib tarzda rivojlangan akantus barglari naqshida ellinistik san'atning aniq aks-sadosi bo'lsa, yuqorida ko'rib chiqilgan bezakni Qadimgi Sharq dekorativ san'atidan olish mumkin. Qanday bo'lmasin, bu ikkala naqsh ham Varaxshaning ganch o'ymakorligida qayta ko'rib chiqilgan shaklda berilgan, ular mahalliy hunarmandlar tomonidan yaratilgan noyob uslubga organik tarzda birlashtirilgan. Bunday devoriy suratlar Buxoroning qadimiy tarixini tiklash va o'rganishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Обельченко О. В. Культура античного Согда: По археол. данным VII в. до н. э.-VII в. н. э. – Наука, 1992.
- 2.То'rayev Н.Н. Вухоро тарихи (о'quv qo'llanma). – Вухоро: Durdona, 2020
- 3.Aliqulov A. M. Tarixiy devoriy asarlar //Экономика и социум. – 2022.
- 4.Шишкин В.А. Варахша.М.,1963.-С.166-186.
- 5.Shodiyeva M. X. Milliy arxitektura yodgorliklarida sharqona bezaklarning o'rni
- 6.Шишкин В. А. Археологические работы 1937 г
- 7.Якубовский А. Ю. Археологическая экспедиция в Зарафшанскую долину в 1934 г

¹ Шишкин В.А. Варахша.М.,1963.-С.166-186.